

Alcoholkennis van Nederlandse kinderen van vier tot en met acht jaar oud

Bachelorthesis Pedagogische Wetenschappen

Universiteit Utrecht

22-06-2016

| | |
|--------------|---------|
| Loïs de Jong | 4199774 |
| Sanne Nannes | 4158652 |
| Elise Plugge | 4159292 |
| Linda Vianen | 4158504 |

Begeleider: Tessa Scheffers-van Schayck

Alcoholkennis van Nederlandse kinderen van vier tot en met acht jaar oud

Elise Plugge, Linda Vianen, Loïs de Jong en Sanne Nannes

Universiteit Utrecht

Abstract

Aim. The aim of this study is to investigate the alcohol knowledge of Dutch children from four to eight years old by four categories: age, sex, parental alcohol use and media use by children. **Design.** In a sample of 52 families, parents ($n = 82$; 54,9% female) completed online questionnaires and children ($n = 66$; $M = 6,05$; $SD = 1,17$; 53,0% female) completed the electronic Appropriate Beverage Task (eABT) and were interviewed with a semi-structured interview with open-questions. **Findings.** Results of qualitative analysis showed that children from six to eight years old could name more examples of alcoholic beverages and give a better definition of alcohol than children of four and five years old. A sex difference for alcohol knowledge was found for the capability to give examples of alcoholic beverages, which is that girls showed more diversity when they gave good examples. Quantitative analyses showed that both frequency and intensity of maternal alcohol use was positively correlated with the knowledge about the definition of alcohol by children. Besides, intensity of paternal alcohol use was positively correlated with the ability to give right examples of alcoholic beverages by children. There were no significant correlations between television use by children and their alcohol knowledge. **Conclusions.** This mixed methods study is one of the first to examine the alcohol knowledge by young children instead of adolescents. Results showed that alcohol knowledge is more enhanced in six to eight year old children than in four and five year old Dutch children.

Key words: Alcohol knowledge; Children; Parental alcohol use; Media

Alcoholkennis van Nederlandse kinderen van vier tot en met acht jaar oud

Wereldwijd behoort alcoholgebruik tot een van de belangrijkste risicofactoren voor ziekte, invaliditeit en sterfte (Gore et al., 2011; Rajendram, Lewison, & Preedy, 2006; Shield, Parry, & Rehm, 2013; World Health Organization [WHO], 2002). In 2014 heeft 14,3% van de Nederlandse 12 tot 16-jarigen wel eens alcohol gedronken (Van Laar et al., 2015). Uit ditzelfde onderzoek blijkt dat bij de Nederlandse 16 tot 20-jarigen dit percentage is gestegen tot 74,6%. Jongens nuttigen meer alcohol dan meisjes (Bolland et al., 2016). Adolescenten die excessief drinken hebben een groter risico op structurele en functionele hersenbeschadigingen (Hermens et al., 2013; Verdurmen et al., 2006). De gevolgen van alcohol hebben echter niet alleen betrekking op de gezondheid, maar e.g. ook op sociaal-emotioneel gebied, waaronder seksueel risicogedrag, agressie, problemen met vrienden en problemen op school (Hibell et al., 2007; Verdurmen, Van de Mheen, & Van Laar, 2008). De vroege veranderingen in de hersenen die ontstaan zijn door e.g. alcoholgebruik kunnen adolescenten kwetsbaarder maken voor het ontwikkelen van alcoholproblematiek of een alcoholverslaving op latere leeftijd (Hermens et al., 2013; Verdurmen et al., 2006).

Niet alleen hersenbeschadigingen, maar ook alcoholverwachtingen (verwachte positieve en negatieve effecten van het drinken van alcohol) kunnen kinderen een verhoogd risico geven voor hun latere alcoholgebruik (Zucker et al., 2008; Wiers, & Thenissen, 2002). De verwachtingen over alcohol die kinderen tussen de drie en vijf jaar oud hebben, kunnen vroeg alcoholgebruik negen jaar later voorspellen (Donovan et al., 2004). Alcoholverwachtingen zijn opvattingen over positieve of negatieve effecten van alcoholgebruik op gedrag, emoties en cognities (e.g., mensen worden leuker als ze gedronken hebben; Baer, 2002; Wiers, & Thenissen, 2002). Deze alcoholverwachtingen ontwikkelen zich steeds verder naarmate het kind ouder wordt en naarmate het kind vaker in aanraking komt met alcohol (Hahn et al., 2000). Wanneer gekeken wordt naar alcoholkennis bij jonge kinderen blijken kinderen in de kleuterklas (drie tot vijf jaar oud) al bekend te zijn met diverse normen omtrent alcoholische dranken voor volwassenen (Zucker et al., 2008; Zucker, Kincaid, Fitzgerald, & Bingham, 1995). Dit onderzoek toont aan dat kinderen weten dat volwassenen alcohol drinken en kinderen dit niet doen. Eveneens weten zij dat mannen meer alcohol drinken dan vrouwen. Recentelijk onderzoek heeft deze resultaten bevestigd (Kuntsche, Le Mevel, & Zucker, 2015).

Alcoholkennis van kinderen verloopt via het ontwikkelingsmodel (Gaines et al., 1988; Zucker et al., 1995). Volgens dit model is kennis constant in ontwikkeling en wordt de kennis steeds breder naarmate het kind ouder wordt (Gaines et al., 1988; Zucker et al., 1995). Dit heeft onder andere te maken met de rijping van de hersenen en met het aantal situaties waarmee een kind in aanraking komt met alcohol (Gaines et al., 1988). Gaines et al. (1988) stellen dat kinderen op driejarige leeftijd weinig alcoholkennis

hebben. Op vierjarige leeftijd hebben ze minimale kennis van alcoholische drankjes (e.g., ze kunnen gemiddeld één alcoholisch drankje identificeren). Een ander onderzoek wijst uit dat kinderen dit zelfs al op driejarige leeftijd kunnen (Hahn et al., 2000). Kinderen met deze leeftijd snappen nog niet veel van de alcoholnormen (ongeschreven regels wat betreft alcoholconsumptie, gebaseerd op waardes van de samenleving). Op zesjarige leeftijd zijn kinderen in staat twee keer zoveel drankjes te identificeren dan kinderen van drie jaar oud en vanaf zevenjarige leeftijd krijgen kinderen steeds meer begrip van de motieven (e.g., overwegingen) en normen van alcoholconsumptie. Dit kan verklaard worden doordat de hersenen van kinderen pas op zevenjarige leeftijd zo zijn ontwikkeld dat ze complexere situaties beter kunnen begrijpen (Gaines et al., 1988). Vanaf ongeveer zeven jaar kunnen de meeste kinderen bovendien het concept alcohol duidelijk maken door plaatjes van alcoholische dranken bij elkaar te groeperen en door uit te leggen wat het verschil is tussen een groep alcoholische- en niet-alcoholische dranken (Fossey, 1994). De alcoholkennis van kinderen is dus in ontwikkeling en wordt steeds uitgebreider (Kuntsche et al., 2015).

Wanneer gekeken wordt naar alcoholkennis van kinderen zijn nauwelijks sekseverschillen bekend. Zo toonden Kuntsche et al. (2015) aan dat er geen sekseverschillen zijn wat betreft de alcoholkennis en het herkennen van alcoholhoudende dranken bij naam. Echter, blijkt uit het onderzoek van Jahoda, Davies & Tagg (1980) dat meisjes beter zijn in het herkennen van alcoholische dranken dan jongens. Wanneer gekeken wordt naar kennis over alcoholnormen weten meisjes beter dan jongens dat jonge kinderen over het algemeen geen alcohol drinken (Kuntsche et al., 2015).

Uit onderzoek naar alcoholkennis van kinderen komt naar voren dat de kennis over alcoholnormen sterker aanwezig is bij kinderen van ouders met zwaar alcoholgebruik dan bij kinderen van ouders met licht alcoholgebruik (Zucker et al., 1995). Ook kinderen die hun ouders regelmatig zien drinken, zijn beter en eerder in staat om alcoholische drankjes te identificeren dan kinderen van ouders die geen alcohol drinken (Gaines et al., 1988; Hahn et al., 2000; Zucker et al., 1995). Kinderen zelf hebben bovendien een grotere kans om later alcohol te gebruiken wanneer hun ouders meer alcohol gebruiken (Donovan et al., 2004; Engels & Van der Vorst, 2003; Zucker et al., 2008). Dit wordt bevestigd in onderzoek van Yu (2003) waarin naar voren is gekomen dat wanneer kinderen meer worden blootgesteld aan het alcoholgebruik van hun ouders (e.g., ouders drinken alcohol waar de kinderen bij zijn), het waarschijnlijker is dat zij alcohol gaan gebruiken en hier ook vroeg mee beginnen.

Het latere alcoholgebruik van kinderen wordt eveneens beïnvloed door de media (Scull, Kupersmidt, & Erausquin, 2014). De afgelopen jaren is het aantal uur dat kinderen spenderen aan media sterk toegenomen (Rideout, Foehr, & Roberts, 2010). Uit ditzelfde onderzoek blijkt dat kinderen tussen de acht en 18 jaar nu meer dan zeven uur

per dag spenderen aan media. Onder mediagebruik wordt in het onderzoek van Rideout et al. (2010) het gebruik van televisie, radio, computer, videogames, reclame (ook gedrukte reclame) en films verstaan. Deze toename van mediagebruik heeft gevolgen voor zowel de gezondheid als het gedrag van kinderen (Strasburger, Jordan, & Donnerstein, 2010; Villani, 2001). Het gebruik van media kan e.g. leiden tot obesitas, eetproblemen, slaapproblemen, geweld en agressie, een versneld begin van seksuele activiteiten, problemen op school en middelengebruik, waaronder alcohol (Strasburger et al., 2010; Villani, 2001). Mediagebruik heeft bovendien geleid tot zowel een eerder startmoment voor het drinken van alcohol (Anderson, de Bruijn, Angus, Gordon, & Hastings, 2009) als een hoger percentage voor het consumeren van alcoholische dranken bij adolescenten (Snyder, Milici, Slater, Sun, & Strizhakova, 2006).

De invloed van het ouderlijke alcoholgebruik op alcoholkennis en gedrag, en de invloed van de media op alcoholgedrag van kinderen kan verklaard worden door de sociale leertheorie van Bandura (1971). Volgens deze theorie leren kinderen gedrag aan door het observeren en imiteren van het gedrag van anderen (Bandura, 1971). Op deze manier onthouden zij dit gedrag waardoor zij het later zelf kunnen uitvoeren. Dit wordt ook wel observationeel leren genoemd. De sociale leertheorie van Bandura ondersteunt de resultaten uit het onderzoek van Gaines et al. (1988) en Yu (2003). Het imiteren van het alcoholgebruik van de ouders heeft daarnaast invloed op het eerder nippen aan en het proeven van alcohol door jonge kinderen (Donovan, & Molina, 2007).

De sociale leertheorie wijst eveneens uit dat kinderen meer geneigd zijn het gedrag van een persoon van hetzelfde geslacht te imiteren (Bandura, 1971). Dit sluit aan bij de bevinding dat adolescenten meisjes minder alcohol drinken dan adolescenten jongens. Adolescenten imiteren namelijk personen van hetzelfde geslacht en volwassen vrouwen drinken minder alcohol dan volwassen mannen (Pitkänen, Lyyra, & Pulkkinen, 2004). Echter, wordt gedrag niet alleen aangeleerd in de directe omgeving, maar ook door middel van de media. Volgens de sociale leertheorie wordt het denken over alcohol en gedrag rondom alcoholgebruik van adolescenten beïnvloed door het voorbeeld dat in de media gegeven wordt (Austin, Chen, & Grube, 2006; Bandura, 2001).

Aangezien volgens Windle (2003) alcoholkennis al in de kindertijd wordt gevormd is het van belang om te weten welke kennis vier tot en met achtjarigen hebben over alcohol. Behalve het onderzoek van Kuntsche et al. (2015) is onderzoek naar de kennis van kinderen over alcohol op vier- tot en met achtjarige leeftijd grotendeels verouderd of niet generaliseerbaar naar de Nederlandse samenleving (i.e., onderzoek in andere culturen). In dit onderzoek wordt daarom gekeken naar wat de alcoholkennis van Nederlandse kinderen van vier tot en met acht jaar precies is. Alcoholkennis bestaat in het huidige onderzoek uit twee aspecten. Het gaat hier enerzijds om het kunnen geven

van een definitie van alcohol en anderzijds om het kunnen geven van goede voorbeelden van alcoholische dranken.

In dit onderzoek wordt op de volgende vragen gefocust: 1. Zijn er leeftijdsverschillen in de alcoholkennis tussen vier tot vijfjarige en zes tot achtjarige Nederlandse kinderen? Op basis van voorgaand onderzoek (Gaines et al., 1988, Casey et al., 2000, Hahn et al., 2000) wordt verwacht dat de alcoholkennis in ontwikkeling is en zich dus uitbreidt met de leeftijd. Bovendien wordt verwacht dat kinderen tussen de zes tot en met acht jaar meer voorbeelden van alcoholische drankjes kunnen benoemen dan kinderen van vier en vijf jaar (Gaines et al., 1988, Zucker et al., 1995). Tenslotte wordt verwacht dat kinderen tussen de zes tot en met acht jaar alcohol beter kunnen definiëren dan vier- en vijfjarige kinderen (Fossey, 1994; Gaines et al., 1988; Kuntsche et al., 2015). 2. Zijn er sekseverschillen omtrent alcoholkennis bij Nederlandse kinderen van vier tot en met acht jaar oud? Aangezien uit onderzoek naar voren komt dat meisjes beter zijn in het herkennen van alcoholische dranken dan jongens (Jahoda, Davies & Tagg, 1980) wordt verwacht dat meisjes meer alcoholkennis hebben dan jongens. 3. Hangt de frequentie en de intensiteit van het alcoholgebruik van de ouders samen met de alcoholkennis die Nederlandse kinderen van vier tot en met acht jaar oud hebben? Onder frequentie wordt verstaan hoe vaak ouders alcohol nuttigen (e.g., een of twee keer per week), de intensiteit omvat de hoeveelheid glazen alcohol die ouders nuttigen (e.g., drie glazen per dag). Er wordt verwacht dat het alcoholgebruik van de ouders positief samenhangt met de kennis die kinderen over alcohol hebben omdat uit diverse onderzoeken naar voren is gekomen dat het alcoholgebruik van de ouders bijdraagt aan de alcoholkennis van kinderen (Zucker et al., 1995). 4. Bestaat er een samenhang tussen de intensiteit van het televisiegebruik en de alcoholkennis bij Nederlandse kinderen van vier tot en met acht jaar oud? Er wordt verwacht dat de intensiteit van het televisiegebruik en de alcoholkennis van kinderen positief samenhangen. Dit berust op de sociale leertheorie van Bandura (1971) die stelt dat gedachtes en gedrag geobserveerd en geïmiteerd worden uit de media. Tevens heeft de toename van het mediagebruik gevolgen voor de alcoholverwachtingen (Nash, Pine, & Messer, 2009; Strasburger et al., 2010; Villani, 2001). Het is daarom aannemelijk dat kinderen die meer televisiekijken, meer alcoholkennis hebben.

Methode

Participanten

Van de 23 (21,5% van de benaderde scholen) scholen die mee wilden werken, namen 52 gezinnen deel aan het onderzoek. Zij hebben zich via zelfselectie aangemeld voor dit onderzoek. De participanten bestonden uit 66 kinderen en 52 ouderparen. De gezinnen waren woonachtig in de provincie Utrecht met uitzondering van de stad Utrecht. Islamitische scholen deden niet mee aan het onderzoek. Onder de kinderen waren 31

jongens (47%) en 35 meisjes (53%). De kinderen waren vier tot en met acht jaar oud ($M = 6,05$; $SD = 1,17$). Van de moeders had 91,8% een Nederlandse nationaliteit, 4,1% had een andere nationaliteit en van 4,1% was de nationaliteit onbekend. Van de vaders had 87,8% de Nederlandse nationaliteit en van de overige 12,2% was de nationaliteit onbekend. Drie gezinnen werden niet meegenomen in de analyses, omdat bij deze gezinnen geen huisbezoek heeft plaatsgevonden of de vragenlijsten niet waren ingevuld.

Procedure

Wervingsprocedure. De basisscholen zijn via een mail met een uitnodigingsbrief benaderd om deel te nemen aan dit onderzoek. In deze uitnodigingsbrief werd een beschrijving van het onderzoek gegeven en gebruik gemaakt van een coverstory (i.e., onderzoek naar de Vroege Ontwikkeling van de Leefstijl). Binnen een week werden de basisscholen telefonisch benaderd met de vraag of zij wilden deelnemen aan dit onderzoek. Deelname hield in dat de basisschool gevraagd werd om uitnodigingsbrieven uit te delen aan de ouder(s)/verzorger(s) van kinderen uit groep 1, 2, 3, en 4.

In de uitnodigingsbrief aan de ouders werd vermeld dat alle gegevens en antwoorden in het onderzoek uitsluitend voor wetenschappelijke doeleinden gebruikt zouden worden en niet aan derden zouden worden verstrekt. Anonimiteit was gegarandeerd. Inclusiecriteria voor gezinnen waren dat ouders met één of meer kinderen in de leeftijd van vier tot en met acht jaar zich konden aanmelden. Nadat deelnemende gezinnen zich hadden aangemeld door de toestemmingsverklaring in te vullen op de website (i.e., www.vol-onderzoek.nl) of kosteloos per post te versturen, werd telefonisch contact met het gezin opgenomen om een afspraak te maken voor een huisbezoek. Ouders die deelnamen aan het tweede VOL-pilotonderzoek maakten kans op een Iris-cheque van €100. Basisscholen die deelnamen maakten kans op een Iris-cheque ter waarde van €50.

Dataverzameling. De huisbezoeken vonden plaats in de periode tussen eind maart en april 2016. Bij binnenkomst gaven de onderzoekers een introductie van het huisbezoek en gaven aan dat het bezoek 30 tot 45 minuten per kind zou duren. De ouder kreeg instructies over de vragenlijst welke kon worden ingevuld op een beveiligde website (i.e., www.vol-onderzoek.nl). Wanneer de tweede ouder niet aanwezig was, werd de vragenlijst voor deze ouder op een ander moment ingevuld.

Bij het kind werd de electronic Appropriate Beverage Task (eABT) afgenomen. Deze taak bestaat uit twee hoofdtaken. De eerste hoofdtak bestaat uit 12 tekeningen van personen in dagelijkse situaties en meet de alcoholnormen van kinderen. De tweede hoofdtak bestaat uit het benoemen van de drankjes plus het aangeven of er alcohol in het drankje zit of niet (Kuntsche et al., 2015). Hoofdtak twee van de eABT is niet uitgevoerd in dit onderzoek. De afname van de eABT en het invullen van de vragenlijst door de ouder vonden op hetzelfde moment plaats zodat de ouder de antwoorden van

het kind niet kon beïnvloeden. Wanneer de eABT bij meerdere kinderen moest worden afgenomen, werd begonnen met het jongste kind. Tijdens de afname was alleen communicatie tussen de onderzoeksassistent en de participant toegestaan. Eén onderzoeksassistent nam de eABT af. De tweede onderzoeksassistent was verantwoordelijk voor de observatie van het kind en voor de audio-opname. Het kind kreeg een cadeautje en aan de ouders werd verteld dat zij op de hoogte zouden worden gesteld wanneer zij de loterij hebben gewonnen. Na afloop van het longitudinale onderzoek zal een debriefing worden gedaan.

Constructen

Demografische gegevens kinderen. In dit onderzoek werd gekeken naar sekse en leeftijdsverschillen van de deelnemende kinderen. Deze constructen werden gemeten middels de online vragenlijst die door de ouders werd ingevuld. Er werd gekeken naar kinderen met de leeftijd van vier tot en met acht jaar oud.

Alcoholgebruik ouders. Het alcoholgebruik van ouders werd gemeten door naar twee aspecten te kijken, namelijk de frequentie en de intensiteit.

Frequentie. De frequentie werd gemeten middels een vraag waarin ouders konden aangeven hoe vaak zij de afgelopen vier weken alcohol hebben gedronken. De antwoorden van deze vraag op een 6-punts Likertschaal variëren van 1 (*geen alcohol gedronken*) tot en met 6 (*elke dag*). Deze vraag is gebaseerd op onderzoek van Engels en Knibbe (2000).

Intensiteit. De intensiteit werd gemeten middels vier open vragen waarin ouders konden aangeven hoeveel standaardglazen alcohol (een standaardglas alcohol bevat altijd dezelfde hoeveelheid alcohol, het formaat is aangepast aan de sterkte) zij de afgelopen zeven dagen thuis hebben gedronken zowel doordeweeks als in het weekend. Daarnaast werd gevraagd hoeveel standaardglazen de ouder buitenshuis had gedronken zowel doordeweeks als in het weekend. Deze vragen zijn gebaseerd op onderzoek van Engels & Drop (1999).

Intensiteit televisiegebruik kinderen. De intensiteit van televisiegebruik (aantal uur televisiekijken per week) bij de kinderen werd in de online vragenlijst voor ouders gemeten. Dit werd gemeten middels een vraag waarin beide ouders aangaven hoelang het kind dat meedeed aan dit onderzoek televisiekijkt per dag, zowel doordeweeks als in het weekend. Deze antwoorden waren op een 8-punts Likertschaal gemeten en variëren van 1 (*nul uur*) tot en met 8 (*meer dan vijf uur*). Deze vraag is gebaseerd op de HBSC 2013 (kindversie) (Looze et al., 2014).

Alcoholkennis van kinderen. Alcoholkennis van kinderen werd gemeten aan de hand van twee aspecten, namelijk alcoholdefinitie en voorbeelden van alcoholische dranken. Dit werd gedaan middels een semigestructureerd interview met vier open vragen.

Alcoholdefinitie. De alcoholdefinitie werd gemeten aan de hand van het aantal goede kenmerken van alcohol die het kind kon geven. Dit werd vooral beantwoord met de vraag: "Wat denk jij dat alcohol is?".

Voorbeelden van alcoholische dranken. Bij de voorbeelden van alcoholische drankjes werd gekeken naar het aantal goed gegeven voorbeelden die kinderen kunnen geven op de vraag: "Kan jij een paar voorbeelden geven van drinken met alcohol erin?". Het is bij jonge kinderen belangrijk om bij interviews non-verbale spelvormen en verhaalvormen te gebruiken (Delfos, 2009), daarom is in dit onderzoek gebruik gemaakt van twee verschillende manieren om alcoholkennis van kinderen te meten. Er werd gebruik gemaakt van een eABT-tekening van een jongen of een meisje. Bij elke vraag werd aan het kind eerst de mening gevraagd van het kind op de eABT-tekening en vervolgens pas de mening van het kind zelf. Indien het vermoeden bestond dat een kind meer kon vertellen, werd doorggevraagd om een zo compleet mogelijk antwoord te krijgen.

Analyses

Kwalitatieve analyse. Alcoholkennis van Nederlandse kinderen van vier tot en met acht jaar is gemeten middels een semi-gestructureerd interview met vier open vragen. Met behulp van kwalitatieve analyses werd betekenis gegeven en diepgang aangebracht aan de verkregen antwoorden (Baarda, de Goede & Teunissen, 2001). Aan de hand van de literatuur (Gaines et al., 1988; Kuntsche et al., 2015) is eerst een onderscheid gemaakt in twee leeftijdscategorieën: vier- en vijfjarigen en zes- tot en met achtjarigen. Dit is gedaan voor een duidelijker onderscheid in de analyse van de kennis van kinderen van vier tot en met acht jaar oud. Als eerste stap zijn de interviews getranscribeerd en is niet-relevante informatie weggestreept. Vervolgens zijn labels toegekend aan informatieve delen van de interviews die betrekking hadden op de drie onderzoeksvragen die voor dit onderzoek gebruikt zijn. Aan de hand van drie interviews die door de onderzoekers apart is geanalyseerd, is het analysekader bepaald om consistentie te krijgen tussen de onderzoekers en de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid te waarborgen. Dit is gedaan door onderlinge afspraken van de onderzoekers over relevante tekstpassages. De labels zijn in een analyseschema weergegeven, waarna ze gecategoriseerd zijn op inhoud. Ten slotte is de data gereduceerd door enkel nog de veelvoorkomende antwoorden te weergeven en hier kernlabels aan toe te kennen (i.e., overkoepelende definities). Met deze manier van analyseren wordt de tekst benoemd op een manier waarmee onderzoekers grip krijgen op de inhoud, zonder dat de feitelijke tekst te veel of onterecht wordt gereduceerd (Baarda et al., 2001).

Kwantitatieve analyse. Om de kwalitatieve data met betrekking tot de alcoholkennis van Nederlandse kinderen van vier tot en met acht jaar te kunnen

koppelen aan het mediagebruik van de kinderen en het alcoholgebruik van de ouders (i.e., frequentie en intensiteit), werd de kwalitatieve data van de semi-gestructureerde interviews met vier open vragen omgezet naar kwantitatieve data. Hiervoor werd de kwalitatieve data ingedeeld in een schaal voor kennis over de alcoholdefinitie en voor kennis over voorbeelden van alcoholische dranken. Daarnaast werd het aantal alcoholische dranken die ouders per week dronken, de intensiteit, bij elkaar opgeteld tot de wekelijkse alcoholconsumptie (Weekly Alcohol Consumption [WAC]). De schaal voor alcoholkennis werd samengesteld nadat alle interviews waren geanalyseerd en is gebaseerd op de informatie die verkregen is uit deze interviews. Om de alcoholkennis van kinderen in te delen is gebruik gemaakt van vier categorieën: 1= geen kennis, 2= weinig kennis, 3= gemiddelde kennis en 4= veel kennis. De schaal voor kennis over alcoholdefinitie is tot stand gekomen door te kijken naar de hoeveelheid juiste kenmerken van alcohol die de kinderen benoemden. Hierbij betekende geen kennis dat kinderen geen antwoord of foute antwoorden gaven en weinig kennis betekende dat het kind één of twee juiste kenmerken gaf. Voor gemiddelde kennis hebben zij drie of vier juiste kenmerken genoemd en voor veel kennis waren dit er vijf of meer. De schaal voor kennis over voorbeelden van alcoholische dranken is tot stand gekomen door het juist aantal gegeven voorbeelden van alcoholische dranken, waarbij opnieuw dezelfde categorieën gebruikt werden. Wel verschilde de inhoud van de categorieën, respectievelijk: geen goede voorbeelden, één goed voorbeeld, twee goede voorbeelden en drie of meer goede voorbeelden. De kinderen werden ingedeeld in een van de categorieën en deze werden in het statistische computerprogramma Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) versie 21 ingevoerd.

Om te kijken of er een relatie bestond tussen de frequentie en intensiteit van het alcoholgebruik van ouders en alcoholkennis van kinderen is een Spearman correlatie test uitgevoerd. De Spearman correlatie test is ook gebruikt om een eventuele samenhang tussen televisiegebruik van kinderen en hun alcoholkennis te kunnen toetsen. Vervolgens is een logistische regressie-analyse uitgevoerd voor beide constructen. Om de logistische regressie uit te kunnen voeren zijn de variabelen leeftijd, kennis over alcoholdefinitie en kennis over voorbeelden van alcoholische dranken omgezet in dichotome variabelen. De eerste leeftijdsgroep betrof kinderen van vier en vijf jaar oud, de tweede leeftijdsgroep betrof de kinderen van zes, zeven en acht jaar oud. Dit komt overeen met de leeftijdscategorieën uit de kwalitatieve analyse. Betreffende de kennis over alcoholdefinitie en voorbeelden van alcoholische dranken komen de categorieën overeen. Categorie 1 had betrekking op geen en weinig kennis en categorie 2 had betrekking op gemiddeld en veel kennis. De logistische regressie is uitgevoerd om te kunnen controleren op leeftijd. Uit de kwalitatieve analyse is namelijk naar voren gekomen dat er

grote verschillen zitten in alcoholkennis tussen de twee leeftijdsgroepen. Op deze manier is gekeken naar onafhankelijke voorspellers voor de alcoholkennis van kinderen.

Resultaten

De resultaten worden besproken per deelvraag waarbij onderscheid wordt gemaakt in kwalitatieve en kwantitatieve resultaten. Eerst worden de kwalitatieve resultaten besproken en vervolgens de kwantitatieve resultaten.

Kwalitatieve resultaten

Alcoholdefinitie. Uit de analyses van de interviews blijkt dat kinderen van vier tot en met acht jaar oud moeite hadden om kenmerken te benoemen van alcohol. Wel is gebleken dat kinderen van zes tot en met acht jaar oud beter in staat waren goede kenmerken van alcohol te noemen dan de kinderen van vier en vijf jaar oud. Van de vier- en vijfjarigen gaf 16,7% een goed kenmerk van alcohol. Bij de kinderen van zes tot en met acht jaar lag dit percentage op 56,1%. In Tabel 1 is te zien dat ook het percentage aantal goed gegeven kenmerken hoger ligt bij de zes- tot en met achtjarige kinderen.

Tabel 1

Aantal goede alcoholkenmerken en voorbeelden alcoholische drankjes benoemd door kinderen (4-5 en 6-8 jaar) weergegeven in percentages

| Leeftijd | Goede antwoorden in % | | | | |
|----------|-----------------------|------|------|------|-----------|
| | Goede kenmerken | | | | |
| | 0 | 1 | 2 | 3 | 4 of meer |
| 4-5 | 83,3 | 12,5 | 0 | 4,2 | 0 |
| 6-8 | 43,9 | 17,1 | 22 | 9,7 | 7,3 |
| | Goede voorbeelden | | | | |
| | 0 | 1 | 2 | 3 | 4 |
| 4-5 | 41,6 | 29,2 | 29,2 | 0 | 0 |
| 6-8 | 23,8 | 14,3 | 47,6 | 11,9 | 2,4 |

Naast het verschil in het aantal genoemde kenmerken, verschilt ook de inhoud van de kenmerken onderling. Kinderen van vier en vijf jaar oud gaven voornamelijk kenmerken die lieten blijken dat alcohol een onderdeel van drank is. Kinderen van vier en vijf deden uitspraken als: "Dat zit in wijn [1260c1]". Echter, gaven de meeste zes- tot en met achtjarige kinderen kenmerken waaruit bleek dat alcohol slecht is voor de gezondheid. Zij gaven uitspraken als: "Het is niet goed voor je hersenen als je jong bent [1000c1]" en "het is slecht voor je [1060c1]". Daarnaast gaven kinderen in plaats van kenmerken van alcohol ook voorbeelden van alcoholische dranken (e.g., "wijn", "bier"). Kinderen die een voorbeeld gaven in plaats van kenmerken waren vier keer zo vaak vier of vijf jaar oud dan zes tot en met acht jaar oud. Daarnaast gaf een groot percentage (20,8%) van de vier- en vijfjarige kinderen zelfverzonnen antwoorden (onjuiste

definities). Uitspraken die zij deden waren: "Alcohol is een rode draak [1410c1]" en "dat je op de computer mag [1130c1] ". Kinderen van zes tot en met acht jaar gaven daarentegen nauwelijks zelfverzonnen antwoorden (9,8% van de kinderen).

Wanneer gekeken wordt naar sekseverschillen blijkt dat 55,6% van de groep kinderen die geen kenmerken van alcohol konden noemen, uit meisjes bestond. Wanneer wel een antwoord werd gegeven, viel op dat de verhouding van aantal jongens en meisjes bij de verschillende antwoordcategorieën nagenoeg overeenkwam. In de meeste gevallen is sprake van één of twee kinderen van het andere geslacht meer of minder. Dit is e.g. te zien bij de kinderen die aankaartten dat alcohol slecht is voor de gezondheid, dit noemden vijf meisjes en vier jongens. Echter, werden door jongens en meisjes verschillende aspecten van gezondheid genoemd. De antwoorden van meisjes werden gevormd met uitspraken als "het is gewoon niet goed voor je [1480c1]" en "het is heel slecht voor je [1240c1]". Jongens noemden "daar kan je ziek van worden [1290c2]" en "kan je je hersenen beschadigen [1360c1]". Jongens konden dus specifiekere benoemen wat de gevolgen voor de gezondheid zijn. Echter, bij alle andere kenmerken van alcohol die door de kinderen werden aangehaald, zijn geen duidelijke sekseverschillen naar voren gekomen.

Voorbeelden van alcoholische dranken. Tabel 1 laat zien dat van de vier- en vijfjarige kinderen meer dan de helft (58,4%) het vermogen had om minimaal één voorbeeld van een alcoholisch drankje te geven (e.g., "bier", "witte wijn", "rode wijn"). Van de zes- tot en met achtjarige kinderen gaf 76,2% minimaal één goed voorbeeld. Vier- en vijfjarigen gaven maximaal twee goede voorbeelden, tegenover maximaal vier goede voorbeelden bij zes- tot en met achtjarigen. Het gemiddeld aantal goede voorbeelden van kinderen van vier en vijf jaar oud was 0,88. Kinderen van zes tot en met acht jaar oud gaven gemiddeld 1,6 goede voorbeelden. Kortom, vier- en vijfjarigen gaven gemiddeld bijna één voorbeeld van een alcoholisch drankje minder dan de zes- tot en met achtjarigen.

Wanneer gekeken wordt naar sekseverschillen viel op dat bijna evenveel jongens als meisjes goede voorbeelden van alcoholische dranken konden noemen, namelijk 16 jongens en 17 meisjes. Bovendien is geen sekseverschil zichtbaar in het aantal goede voorbeelden dat per kind gegeven werd. Bier en wijn werd het meest als goed voorbeeld genoemd, deze voorbeelden werden door nagenoeg evenveel jongens als meisjes genoemd. Enkel meisjes wisten andere goede voorbeelden zoals rosé en cocktail te noemen en maakten onderscheid in rode en witte wijn. Champagne werd echter wel door één jongen en één meisje genoemd. Bij de kinderen die geen kennis over voorbeelden hadden of een verkeerd voorbeeld gaven, is eveneens geen sekseverschil zichtbaar.

Kwantitatieve resultaten

Beschrijvende statistieken. In Tabel 2 staan de beschrijvende statistieken van de frequentie en de intensiteit van ouderlijk alcoholgebruik, de intensiteit van televisiegebruik van kinderen en de kennis van kinderen over de alcoholdefinitie en voorbeelden van alcoholische dranken. Vaders gaven aan gemiddeld meer standaardglazen alcohol per week ($M = 8.33$, $SD = 6.76$) te drinken dan moeders ($M = 3.87$, $SD = 3.72$). Van de vaders gaf het merendeel (30,2%) aan één tot twee dagen per week alcohol te drinken terwijl het merendeel van de moeders (44,7%) aangaf slechts één tot drie dagen per maand alcohol te drinken. De meeste kinderen (58,5%) wisten geen juist kenmerk van alcohol te geven. Van de voorbeelden noemden de meeste kinderen (41,5%) twee goede voorbeelden van alcoholische dranken.

Tabel 2

Beschrijvende statistieken voor de frequentie en intensiteit alcoholgebruik van ouders, intensiteit televisiegebruik kinderen en kennis van kinderen over alcoholdefinitie en voorbeelden van alcoholische dranken

| | <i>n</i> | <i>Min</i> | <i>Max</i> | <i>M (SD)</i> | Modus | Scheefheid |
|----------------------------------|----------|------------|------------|---------------|-------|------------|
| Frequentie alcoholgebruik ouder | | | | | | |
| Moeder | 47 | - | - | - | 2.00 | 0.53 |
| Vader | 43 | - | - | - | 3.00 | 0.11 |
| Intensiteit alcoholgebruik ouder | | | | | | |
| Moeder | 47 | 0.00 | 14.00 | 3.87 (3.72) | 0.00 | 0.90 |
| Vader | 43 | 0.00 | 22.00 | 8.33 (6.76) | 4.00 | 0.77 |
| Kennis over alcohol definitie | | | | | | |
| Kind | 65 | - | - | - | 1.00 | 1.18 |
| Kennis over alcohol voorbeelden | | | | | | |
| Kind | 65 | - | - | - | 3.00 | -0.05 |
| Intensiteit televisiegebruik | | | | | | |
| Kind | 55 | 0.00 | 26.50 | 9.00 (4.90) | 8.00 | 0.80 |

Alcoholdefinitie. In Tabel 3 zijn de resultaten van de Spearman correlatie weergegeven van het alcoholgebruik van ouders en de kennis van kinderen over de alcoholdefinitie en voorbeelden van alcoholische dranken. Uit de Spearman correlatieanalyse is naar voren gekomen dat er een significante positieve correlatie bestaat tussen de kennis over de alcoholdefinitie en kennis over voorbeelden van alcoholische drankjes bij kinderen $r(65) = 0.34$, $p < .01$. Verder zijn er geen significante correlaties naar voren gekomen uit de Spearman correlatieanalyse. Dit betekent dat het alcoholgebruik van de ouders en het kunnen geven van een alcoholdefinitie door kinderen niet met elkaar samenhangen.

Tabel 4 geeft de resultaten weer van de logistische regressieanalyse voor de alcoholdefinitie waarbij gecontroleerd wordt op leeftijd. Uit de logistische regressie

analyse is naar voren gekomen dat de frequentie van het alcoholgebruik van de moeder een onafhankelijke voorspeller is voor de kennis van kinderen over de alcoholdefinitie, $OR = 8.31, p < .05$. Daarnaast bleek ook de intensiteit van het alcoholgebruik van de moeder een onafhankelijke voorspeller te zijn voor de kennis van kinderen over de alcoholdefinitie, $OR = 0.56, p < .05$. Dit betekent dat wanneer er gecontroleerd wordt op leeftijd zowel de frequentie als de intensiteit van het alcoholgebruik van de moeder significante voorspellers zijn voor de kennis over de alcoholdefinitie van kinderen.

Tabel 3

Spearman correlaties tussen de frequentie en intensiteit alcoholgebruik van ouders en kennis van kinderen wat betreft alcoholdefinitie en voorbeelden van alcoholische dranken

| | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
|--|-------|-------|------|------|-------|---|
| 1. Frequentie alcoholgebruik moeder | - | | | | | |
| 2. Frequentie alcoholgebruik vader | .40** | - | | | | |
| 3. Intensiteit alcoholgebruik moeder | .80** | .34** | - | | | |
| 4. Intensiteit alcoholgebruik vader | .23 | .60** | .25 | - | | |
| 5. Kennis alcoholdefinitie | -.03 | .08 | -.14 | .25 | - | |
| 6. Kennis voorbeelden alcoholische dranken | .16 | .20 | .07 | .30* | .34** | - |

Noot. *Significant bij $p < .05$

**Significant bij $p < .01$

Tabel 4

Logistische regressieanalyse voor alcoholdefinitie van kinderen

| Variabele | B | SE | p | OR | 95% CI |
|-----------------------------------|-------|------|------|------|--------------|
| Frequentie alcoholgebruik moeder | 2.12 | 1.03 | .04* | 8.31 | 1.10 - 63.12 |
| Frequentie alcoholgebruik vader | -0.01 | 0.69 | .99 | 0.99 | 0.26 - 3.82 |
| Intensiteit alcoholgebruik moeder | -0.58 | 0.26 | .03* | 0.56 | 0.34 - 0.94 |
| Intensiteit alcoholgebruik vader | 0.17 | 0.11 | .12 | 1.19 | 0.96 - 1.47 |
| Intensiteit televisiegebruik kind | -0.08 | 0.10 | .44 | 0.92 | 0.76 - 1.13 |

Noot. *Significant bij $p < .05$; Gecontroleerd op leeftijd; B = intercept; SE = standaard error; OR = odds ratio; CI = confidence interval.

Met betrekking tot de intensiteit van het televisiegebruik en de kennis van kinderen over de alcoholdefinitie zijn de resultaten van de Spearman correlatie weergegeven in Tabel 5. Er zijn geen significante correlaties naar voren gekomen uit de Spearman correlatieanalyse. Dit betekent dat televisiegebruik van kinderen en het kunnen geven van een alcoholdefinitie niet met elkaar samenhangen.

Tabel 5

Spearman correlaties tussen kennis over de intensiteit van televisiegebruik van kinderen en kennis van kinderen over de alcoholdefinitie en voorbeelden van alcoholische drankjes

| Variabele | 1 | 2 | 3 |
|---|------|------|---|
| 1. Intensiteit televisiegebruik | - | | |
| 2. kennis alcoholdefinitie | -.14 | - | |
| 3. Kennis voorbeelden alcoholische drankjes | -.11 | .34* | - |

Noot. * significant bij $p < 0.01$

In Tabel 4 zijn de resultaten te zien van de logistische regressieanalyse voor de alcoholdefinitie. Uit de logistische regressieanalyse kwam naar voren dat de intensiteit van televisiegebruik geen onafhankelijke voorspeller bleek te zijn voor de kennis van een alcoholdefinitie, $OR = 0.92$, $p = .44$. Dit betekent dat wanneer er gecontroleerd wordt op leeftijd er geen verband te zien is tussen de intensiteit van televisiegebruik en kennis over de alcoholdefinitie.

Voorbeelden van alcoholische dranken. Tabel 3 toont de resultaten van de Spearman correlatie wat betreft het alcoholgebruik van ouders en de kennis van kinderen over voorbeelden van alcoholische dranken. Uit de Spearman correlatie is gebleken dat er een significante correlatie bestaat tussen de intensiteit van het alcoholgebruik van de vader en de kennis over voorbeelden van alcoholische dranken, $r(55) = 0.30$, $p < .05$. Dit is een zwakke positieve correlatie. Dit betekent dat hoe hoger de intensiteit van het alcoholgebruik van de vader is, hoe meer kennis kinderen hebben over voorbeelden van alcoholische dranken.

Tabel 6 geeft de resultaten van de logistische regressieanalyse weer over de kennis over voorbeelden van alcoholische dranken. De intensiteit van het alcoholgebruik van de vader bleek een onafhankelijke voorspeller te zijn voor de kennis over voorbeelden van alcoholische dranken, $OR = 1.20$, $p < .05$. Dit betekent dat wanneer er gecontroleerd wordt op leeftijd de intensiteit van het alcoholgebruik van de vader een significante voorspeller is voor de kennis van kinderen over voorbeelden van alcoholische dranken van kinderen.

Tabel 6

Logistische regressieanalyse voor voorbeelden van alcoholische dranken van kinderen

| Variabele | B | SE | <i>p</i> | OR | 95% CI |
|-----------------------------------|-------|------|----------|------|-------------|
| Frequentie alcoholgebruik moeder | 0.95 | 0.59 | .11 | 2.57 | 0.82 – 8.11 |
| Frequentie alcoholgebruik vader | -0.42 | 0.45 | .35 | 0.66 | 0.27 – 1.58 |
| Intensiteit alcoholgebruik moeder | -0.22 | 0.15 | .13 | 0.80 | 0.60 – 1.07 |
| intensiteit alcoholgebruik vader | 0.19 | 0.09 | .03* | 1.20 | 1.02 – 1.43 |
| Intensiteit televisiegebruik kind | -0.01 | 0.06 | .90 | 0.99 | 0.88 – 1.12 |

Noot. *Significant bij $p < .05$; Gecontroleerd op leeftijd; B = intercept; SE = standaard error; OR = odds ratio; CI = confidence interval.

Met betrekking tot de intensiteit van het televisiegebruik en de kennis van kinderen over voorbeelden van alcoholische dranken zijn de resultaten van de Spearman correlatie weergegeven in Tabel 5. Er zijn geen significante correlaties naar voren gekomen uit de Spearman correlatieanalyse. Dit betekent dat televisiegebruik van kinderen en het kunnen geven van voorbeelden van alcoholische dranken niet met elkaar samenhangen.

In Tabel 6 zijn de resultaten te zien van de logistische regressieanalyse voor het geven van voorbeelden van alcoholische dranken. Uit de logistische regressieanalyse kwam naar voren dat de intensiteit van televisiegebruik geen onafhankelijke voorspeller blijkt te zijn voor de kennis over voorbeelden van alcoholische drankjes, $OR = 0.99$, $p = .90$. Dit betekent dat wanneer gecontroleerd wordt op leeftijd er geen verband te zien is tussen televisiegebruik en kennis over voorbeelden van alcoholische drankjes.

Discussie

Het doel van dit onderzoek was om alcoholkennis van Nederlandse kinderen van vier tot en met acht jaar te onderzoeken. Hierbij is gebruik gemaakt van een semi-gestructureerd interview met open vragen. Ten eerste is uit de resultaten gebleken dat vier- en vijfjarige kinderen zowel minder goed in staat zijn in het geven van kenmerken van alcohol als het benoemen van voorbeelden van alcoholhoudende dranken dan kinderen van zes tot en met acht jaar. Op basis van deze resultaten kan de hypothese worden aangenomen, omdat verwacht werd dat de alcoholkennis van kinderen zou groeien met de leeftijd. Deze resultaten komen overeen met eerder onderzoek over het uitbreiden van kennis met de leeftijd (Gaines et al., 1988; Zucker et al., 1995, Casey, Giedd, & Thomas, 2000). Uit dit onderzoek bleek dat het vormen van kennis verloopt via

het ontwikkelingsmodel. Volgens dit model is kennis constant in ontwikkeling en wordt het breder naarmate het kind ouder wordt (Gaines et al., 1988; Zucker et al., 1995).

Ten tweede blijkt dat wanneer gekeken wordt naar sekseverschillen omtrent alcoholkennis, geconcludeerd kan worden dat dit enkel te zien is wanneer de kinderen voorbeelden van alcoholische dranken opnoemen. Hier laten meisjes meer diversiteit in goede voorbeelden zien dan jongens. Echter, wanneer kinderen kenmerken van alcohol noemen, zijn geen sekseverschillen zichtbaar. Aangezien hiermee bij één aspect van alcoholkennis wel sekseverschillen naar voren zijn gekomen en bij het andere aspect van alcoholkennis niet, wordt de hypothese dat meisjes meer kennis hebben verworpen. De resultaten van dit onderzoek sluiten aan bij eerder onderzoek van Kutsche et al. (2015) waar naar voren kwam dat er geen sekseverschillen zijn wat betreft alcoholkennis bij jonge kinderen. Een verklaring voor de gevonden resultaten kan liggen in de steekproefgrootte van het huidige onderzoek. Aan dit onderzoek hebben 31 jongens en 35 meisjes deelgenomen, een grotere steekproef kan resulteren in andere resultaten. Dat de resultaten niet overeen komen met de resultaten van Jahoda, Davies & Tagg (1980), die stellen dat er wel een sekseverschil is, kan er mee te maken hebben dat dit onderzoek verouderd is.

Ten derde is uit dit onderzoek naar voren gekomen dat zowel de frequentie als de intensiteit van het alcoholgebruik van de moeder significante voorspellers zijn voor de kennis over alcoholdefinitie van kinderen. Daarnaast is de intensiteit van het alcoholgebruik van de vader een significante voorspeller voor de kennis over voorbeelden van alcoholische dranken van kinderen. Dit betekent dat hoe hoger de frequentie en de intensiteit van het alcoholgebruik van de moeder, hoe meer kennis kinderen hebben over de alcoholdefinitie. Hoe hoger de intensiteit van het alcoholgebruik van de vader, hoe meer kennis kinderen hebben over voorbeelden van alcoholische dranken. Aangezien de hypothese stelt dat het alcoholgebruik van beide ouders samenhangt met beide vormen van alcoholkennis van kinderen kan deze nog niet worden aangenomen. Deze hypothese wordt aangehouden voor vervolgonderzoek met een grotere steekproef waaruit moet blijken of er meer significante resultaten kunnen worden gevonden. De kleine steekproef ($n= 55$) beïnvloedt namelijk de betrouwbaarheid van dit onderzoek. Een andere verklaring voor het vinden van te weinig significante resultaten zou kunnen liggen aan de zelfrapportage die ouders geven over hun alcoholgebruik. Ouders geven bij zelfrapportage over alcoholgebruik namelijk vaak aan dat zij minder drinken dan dat zij werkelijk doen (Del Boca & Darkes, 2003). Hierdoor kan het verband tussen ouderlijk alcoholgebruik en alcoholkennis van kinderen onderschat worden. De richting van de gevonden significante resultaten sluit wel aan bij eerder onderzoek waaruit blijkt dat kinderen van ouders met zwaar alcoholgebruik meer kennis hebben over alcohol dan kinderen van ouders met licht alcoholgebruik (Gaines et al., 1988; Hahn et al., 2000;

Zucker et al., 1995). Bovendien sluit dit aan bij de sociale leertheorie van Bandura omdat deze stelt dat kinderen leren van hun ouders door middel van observatie en imitatie, hoe meer kinderen dus observeren, hoe meer zij leren over alcohol van hun ouders (Bandura, 1971; Bandura, 1971).

Als laatste is uit dit onderzoek gebleken dat de intensiteit van het televisiegebruik van kinderen niet samenhangt met de alcoholkennis van kinderen. De intensiteit van televisiegebruik kan dus niet gezien worden als onafhankelijke voorspeller van alcoholkennis bij kinderen. De hypothese over de eventuele positieve samenhang van de intensiteit van het televisiegebruik en de alcoholkennis van kinderen wordt dus verworpen. Dit sluit niet aan bij de sociale leertheorie van Bandura (1971), die stelt dat kinderen leren vanuit de media. Volgens de theorie van Bandura wordt in de media een voorbeeld gegeven die door kinderen wordt overgenomen. Ook hier zou een verklaring kunnen liggen voor het niet gevonden verband in de kleine steekproefgrootte. Een grotere steekproef zou betrouwbaarder zijn en andere resultaten op kunnen leveren. Een andere verklaring voor het niet gevonden verband zou kunnen liggen in *de Mediawet* (2008, § 3.2.2, artikel 3.7). Hierin staat dat er geen alcoholreclames mogen worden uitgezonden tussen 6.00 en 21.00 uur. De kans is aanwezig dat kinderen weinig tot geen alcoholreclames zien doordat kinderen na deze tijden geen televisiekijken. Deze wet zou dus invloed kunnen hebben op het verband tussen de intensiteit van het televisiegebruik en de alcoholkennis van kinderen. Door in een vervolgonderzoek mee te nemen op welke tijden kinderen televisiekijken, zal moeten blijken of de mediawet een verklaring kan zijn voor het niet gevonden verband.

Sterke en zwakke aspecten

Dit onderzoek heeft meerdere sterke en zwakke punten. Een sterk aspect van dit onderzoek is dat bij zowel de werving van de participanten als bij het afnemen van de interviews gebruik is gemaakt van protocollen. Doordat de handelingen van de onderzoekers in protocollen in detail zijn vastgelegd, is het proces steeds op dezelfde manier uitgevoerd. Hierdoor zijn onder andere bij de interviews de antwoorden van kinderen overal op dezelfde manier verkregen, wat de betrouwbaarheid van het onderzoek vergroot (Golafshani, 2003).

Naast het gebruik van protocollen is de vormgeving van de interviews een sterk aspect van dit onderzoek. In alle interviews is gebruik gemaakt van een spelvorm. Dit is gedaan door de kinderen bij elke vraag eerst de mening te vragen van het kind op de tekening en vervolgens pas de mening van het kind zelf. Door op deze manier vragen te stellen, wordt de kans op sociaal-wenselijke antwoorden verkleind (Delfos, 2009). Hoewel deze spelvorm als doel heeft om sociaal-wenselijke antwoorden te verkleinen, is wel gebleken dat kinderen deze interviewvorm verwarrend vonden. Dit bleek onder

andere uit het groot aantal kinderen dat voor het kind op de tekening wel een antwoord kon geven, maar vervolgens voor zichzelf niet meer.

Naast de vragen die aan de kinderen zijn gesteld, zijn ook in de vragenlijst voor ouders vragen gesteld die sociaal-wenselijke antwoorden tot gevolg zouden kunnen hebben. Doordat ouders zelf rapporteerden over hun eigen alcoholgebruik en het televisiegebruik van hun kind bestaat de mogelijkheid dat zij niet naar waarheid hebben geantwoord. Ouders geven bij zelfrapportage over alcoholgebruik vaak aan dat zij minder drinken dan dat zij werkelijk doen (Del Boca & Darkes, 2003). Dit is een limitatie van het onderzoek, omdat de gegevens dan niet de werkelijkheid representeren en er dus geen conclusies uit getrokken kunnen worden. Echter, is bij de ouders de kans op sociaal-wenselijke antwoorden verkleind doordat gebruik is gemaakt van een coverstory waarin naar voren kwam dat het onderzoek gericht was op de vroege ontwikkeling van de leefstijl. Doordat de ouders een coverstory is verteld, is het werkelijke doel (i.e., onderzoek naar alcohol) van het onderzoek achtergehouden. Hierdoor zouden ouders minder gericht zijn op het werkelijke doel en de vragen minder snel sociaal-wenselijk beantwoorden (Fisher, 1993). Kortom, het geven van sociaal-wenselijke antwoorden bij de zelfrapportage van ouders is verkleind doordat gebruik is gemaakt van een coverstory.

Een limitatie van dit onderzoek is dat de steekproef niet representatief is voor de Nederlandse multiculturele samenleving. In het huidige onderzoek had 97,5% van de respondenten een Nederlandse afkomst. Hiermee kunnen de resultaten wel gegeneraliseerd worden naar kinderen met een Nederlandse afkomst, maar niet naar alle kinderen van de Nederlandse bevolking. Echter, kan hierbij opgemerkt worden dat dit ook niet het doel van het huidige onderzoek (i.e., kwalitatief onderzoek) was. Toekomstig onderzoek met een steekproef die meer varieert in afkomst zou kunnen bijdragen aan de generaliseerbaarheid voor alle kinderen in Nederland.

Implicaties voor de praktijk

Op basis van dit onderzoek kan voorzichtig gesteld worden dat Nederlandse kinderen van vier tot en met acht jaar over het algemeen gezien nog weinig alcoholkennis hebben. Echter, is het uit dit onderzoek nog niet bekend of het hebben van alcoholkennis positief of negatief is. Wat wel bekend is, is dat alcoholverwachtingen het latere alcoholgebruik beïnvloed (Zucker et al., 2008; Wiers, & Thenissen, 2002). Daarom kan ervoor gepleit worden om kinderen op jonge leeftijd al voorlichting te geven over alcohol. Door kinderen op jonge leeftijd meer kennis te verschaffen over wat alcohol is en wat de gevolgen kunnen zijn, zou het alcoholgebruik op latere leeftijd mogelijk positief beïnvloed kunnen worden (e.g., door meer alcoholkennis drinken kinderen minder). De effectiviteit van alcoholvoorlichting zal later moeten blijken. Seksuele voorlichting is al effectief gebleken (Van Lunsen, & Van Dalen, 2007), dus waarom alcoholvoorlichting ook

niet? Meer alcoholkennis op jonge leeftijd zou positieve uitkomsten teweeg kunnen brengen in de toekomst.

Conclusie

Concluderend kan gesteld worden dat de alcoholkennis van Nederlandse kinderen van vier jaar minimaal is. Vanaf de leeftijd van zes jaar zijn kinderen beter in staat kenmerken van alcohol te benoemen en meer voorbeelden te geven van alcoholische dranken. De alcoholkennis is in deze leeftijdsfase niet gender gerelateerd. Meisjes kunnen slechts meer verschillende soorten alcoholische dranken benoemen. Hoewel de gevonden resultaten voortkomen uit cross-sectioneel onderzoek wordt wel gesuggereerd dat de alcoholkennis in ontwikkeling is en groter wordt naarmate kinderen ouder worden. De hypothese over de ontwikkeling van alcoholkennis zal met longitudinaal onderzoek verder moeten worden onderzocht. Uit dit onderzoek is bovendien gebleken dat de intensiteit van televisiegebruik van kinderen en de alcoholkennis niet samenhangen. Dat er geen verband is gevonden wil niet zeggen dat media niet in verband kan staan met alcoholkennis bij kinderen. Vervolgonderzoek zou zich daarom moeten richten op meerdere componenten van de media als radio, computer en videogames in relatie met alcoholkennis. Tot slot is gebleken dat ouderlijk alcoholgebruik een voorspeller kan zijn voor de alcoholkennis van kinderen. Het huidige onderzoek is een van de eerste onderzoeken naar alcoholkennis bij jonge kinderen, wat een mooi fundament heeft gelegd voor vervolgonderzoek.

Literatuur

- Anderson, P., de Bruijn, A., Angys, K., Gordon, R., & Hastings, G. (2009). Impact of alcohol advertising and media exposure on adolescent alcohol use: A systematic review of longitudinal studies. *Alcohol and Alcoholism, 44* (3), 229-243. doi:10.1093/alcalc/agn115
- Austin, E. W., Chen, M., & Grube, J. W. (2006). How does alcohol advertising influence underage drinking? The role of desirability, identification and skepticism. *Journal of Adolescent Health, 38* (4), 376-384. doi:10.1016/j.jadohealth.2005.08.017
- Baarda, D. B., de Goede, M. P., & Teunissen, J. (2001). Basisboek kwalitatief onderzoek: Praktische handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek. Houten: Stenfert Kroese.
- Baer, J. S. (2002). Student factors: Understanding individual variation in college drinking. *Journal of Studies on Alcohol, Supplement, 14*, 40-53. doi:10.15288/jsas.2002.s14.40
- Bandura, A. (1971). *Social learning theory*. NY: General Learning Corporation.
- Bolland, K. A., Bolland, J. M., Tomek, S., Devereaux, R. S., Mrug, S., & Wimberly J. C. (2016). Trajectories of adolescent alcohol use by gender and early initiation status. *Youth & Society, 48* (1), 3-32. doi:10.1177/0044118X13475639
- Casey, B. J., Giedd, J. N., & Thomas, K. M. (2000). Structural and functional brain development and its relation to cognitive development. *Biological psychology, 54*(1-3), 241-257. doi:10.1016/S0301-0511(00)00058-2
- Delfos, M. F. (2009). *Luister je wel naar mij? Gespreksvoering met kinderen tussen vier en twaalf jaar*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Donovan, J. E., Leech, S. L., Zucker, R. A., Loveland-Cherry, C. J., Jester, J. M., Fitzgerald, H. E., ... Looman, W. S. (2004). Really underage drinkers: Alcohol use among elementary students. *Alcoholism: Clinical & Experimental Research, 28* (2), 341-349. doi:10.1097/01.alc.0000113922.77569.4e
- Donovan, J. E., & Molina, B. S. G. (2007). Children's introduction to alcohol use: Sips

- and tastes. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 32 (1), 108-119.
doi:10.1111/j.1530-0277.2007.00565.x
- Engels, R. C., & Knibbe, R. A. (2000). Alcohol use and intimate relationships in adolescence: When love comes to town. *Addictive Behaviors*, 25(3), 435-439.
doi:10.1016/s0306-4603(98)00123-3
- Engels, R. C., Knibbe, R. A., & Drop, M. J. (1999). Why do late adolescents drink at home? A study on psychological well-being, social integration and drinking context. *Addiction Research & Theory*, 7(1), 31-46.
doi:10.3109/16066359909004373
- Engels, R. C. M. E., & Van Der Vorst, H. (2003). The role of parents in adolescent and peer alcohol consumption. *The Netherlands' Journal of Social Sciences*, 39 (1), 53-68. Verkregen van <http://hdl.handle.net/2066/63579>
- Fisher, R. J. (1993). Social desirability bias and the validity of indirect questioning. *Journal of Consumer Research*, 20 (2), 303-315. doi:10.1086/209351
- Fossey, E. (1994). *Growing Up With Alcohol*. London, England: Routledge.
- Gaines, L. S., Brooks, P. H., Maisto, S., Dietrich, M., & Shagena, M. (1988). The development of children's knowledge of alcohol and the role of drinking. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 9 (4), 441-457.
doi:10.1016/0193-3973(88)90011-1
- Golafshani, N. (2003). Understanding reliability and validity in qualitative research. *The qualitative report*, 8(4), 597-606. Verkregen van <http://nsuworks.nova.edu/tqr/vol8/iss4/6>
- Gore, F. M., Bloem, P. J., Patton, G. C., Ferguson, J., Joseph, V., Coffey, C., ... Mathers, C. D. (2011). Global burden of disease in young people aged 10–24 years: A systematic analysis. *The Lancet*, 377 (9783), 2093-2102.
doi:10.1016/s0140-6736(11)60512-6
- Hahn, E. J., Hall, L. A., Rayens, M. K., Burt, A. V., Corley, D., & Sheffel, K. L. (2000). Kindergarten children's knowledge and perceptions of alcohol, tobacco, and other drugs. *Journal of School Health*, 70 (2), 51-55.

doi:10.1111/j.1746-1561.2000.tb07241.x

Hermens, D. F., Lagopoulos, J., Tobias-Webb, J., De Regt, T., Dore, G., Juckes, L., ...

Hickie, I. B. (2013). Pathways to alcohol-induced brain impairment in young people: A review. *Cortex*, 49 (1), 3-17. doi:10.1016/j.cortex.2012.05.021\

Hibell, B., Guttormsson, U., Ahlström, S., Balakireva, O., Bjarnason, T., Kokkevi, A., &

Kraus, L. (2007). *The 2007 ESPAD report: substance use among students in 35 European countries* (ESPAD report 2007). Verkregen van the European School

Survey Project on Alcohol and Other Drugs website:

<http://www.espad.org/en/Reports--Documents/ESPAD-Reports/>

Jahoda, G., Davies, J. B., & Tagg, S. (1980). Parents' alcohol consumption and children's

knowledge of drinks and usage patterns. *British Journal of Addiction*, 75 (3), 297-303. doi:10.1111/j.1360-0443.1980.tb01383.x

Kuntsche, E., Le Mevel, L., & Zucker, R. A. (2015) What do preschoolers know

about alcohol? Evidence from the electronic Appropriate Beverage Task. *Addictive Behaviors*, 61, 47-52. doi:10.1016/j.addbeh.2016.05.004

Kuntsche, E., Wicki, M., Windlin, B., Roberts, C., Gabhainn, S. N., Sluijs, van der, W., ...

Demetrovics, Z. (2015). Drinking motives mediate cultural differences but not gender differences in adolescent alcohol use. *Journal of Adolescent Health*, 56 (3), 323-329. doi:10.1016/j.jadohealth.2014.10.267

Looze, M. de, Dorsselaer, S. van, Roos, S. de, Verdurmen, J., Stevens, G., Gommans, R.,

... & Vollebergh, W. (2014). *Gezondheid, welzijn en opvoeding van jongeren in Nederland, HBSC 2013*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Mediawet. (2008, 29 december). Geraadpleegd op 6 juni 2016, van

<http://wetten.overheid.nl/BWBR0025028/>

Nash, A. S., Pine, K. J., & Messer, D. J. (2009). Television alcohol advertising: Do

children really mean what they say? *British Journal of Developmental Psychology*, 27, 85-104. doi:10.1348/026151008X349470

Pitkänen, T., Lyyra, A., & Pulkkinen, L. (2004). Age of onset of drinking and the use of

alcohol in adulthood: A follow-up study from age 8–42 for females and males.

- Addiction*, 100 (1), 652-661. doi:10.1111/j.1360-0443.2005.01053.x
- Rajendram, R., Lewison, G., & Preedy, V. (2006). Worldwide alcohol-related Research and the disease burden. *Alcohol and Alcoholism*, 41 (1), 99-106. doi:10.1093/alcalc/agh238
- Rideout, V. J., Foehr, U. G., & Roberts, D. F. (2010). *Generation M²: Media in the lives of 8 to 18-year-olds*. Verkregen van A Kaiser Family Foundation Study website: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED527859.pdf>
- Scull, T. M., Kupersmidt, J. B., & Erausquin, J. T. (2014). The impact of media related cognitions on children's substance use outcomes in the context of parental and peer substance use. *Journal of Youth and Adolescence*, 43 (5), 717-728. doi:10.1007/s10964-013-0012-8
- Snyder, L. B., Milici, F. F., Slater, M., Sun, H., & Strizhakova, Y. (2006). Effects of alcohol advertising exposure on drinking among youth. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 160 (1), 18-24. doi:10.1001/archpedi.160.1.18
- Strasburger, V. C., Jordan, A. B., & Donnerstein, E. (2010). Health effects of media on children and adolescents. *Pediatrics*, 125 (4), 756-767. doi:10.1542/peds.2009-2563
- Van Laar, M. W., Van Ooyen-Houben, M. M. J., Cruts, A. A. N., Meijer, R. F., Croes, E. A., Ketelaars, A. P. M., & Van der Pol, P. M. (2015). *Nationale Drug Monitor*. Trimbos-instituut.
- Van Lunsen, R.H.W., & van Dalen, L. (2007) Teenage pregnancy in the Netherlands, low rates , increases and decreases explained. In P. Baker, K. Guthrie, C. Hutchinson, R. Kane, & K. Wellings (Eds.), *Teenage Pregnancy and Reproductive Health* (pp.294-301). Universiteit van Amsterdam: RCOG press
- Verdurmen, J., Abraham, M., Planije, M., Monshouwer, K., van Dorselaer, S., Schulten ... Vollebergh W. (2006). *Alcoholgebruik en jongeren onder de 16 jaar. Schadelijke effecten en effectiviteit van alcoholinterventies*. Verkregen van Trimbos Instituut, Institute of Mental Health and Addiction in the Netherlands website: <https://www.trimbos.nl/producten-en-diensten/webwinkel>

- Villani, S. (2001). Impact of media on children and adolescents: A 10-year review of the research. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 40* (4), 392-402. doi:10.1097/00004583-200104000-00007
- Wiers, R. W., & Theunissen, N. (2002). Alcohol en de jeugd: Gebruik, misbruik, kwetsbaarheid en interventie. In J. D. Bosch, H. A. Bosma, R. J. van der Gaag, A. J. J. M. Ruijsenaars & A. Vijt (Eds.), *Jaarboek ontwikkelingspsychologie, orthopedie en kinderpsychiatrie* (pp. 143-167). Houten: Bohn, Stafleu Van Loghum.
- Windle, M. (2003). Alcohol use among adolescents and young adults. *Alcohol Research & Health, 27* (1), 79-85. Verkregen van: <http://www.niaaa.nih.gov/publications>
- World Health Organization (WHO) (2002). *The world health report 2002 – Reducing risks, promoting healthy life*. Geneva: World Health Organization (WHO).
- Yu, J. (2003). The association between parental alcohol-related behaviors and children's drinking. *Drug and Alcohol Dependence, 69* (3), 253-262.
doi:10.1016/s0376-8716(02)00324-1
- Zucker, R. A., Donovan, J. E., Masten, A. S., Mattson, M. E., & Moss, H. B. (2008). Early developmental processes and the continuity of risk for underage drinking and problem drinking. *Pediatrics, 121* (supplement), S252-S272.
doi:10.1542/peds.2007-2243B
- Zucker, R. A., Kincaid, S. B., Fitzgerald, H. E., & Bingham, C. R. (1995). Alcohol schema acquisition in preschoolers: Differences between children of alcoholics and children of nonalcoholics. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research, 19* (4), 1011-1017. doi:10.1111/j.1530-0277.1995.tb00982.x